

FUND & FORSKNING

Human statistik fra Fayûm

Det Russiske Ægyptologiske Institut i Cairo, under ledelse af G. A. Belova, har sammen med Instituttet for Bioarkæologi, under R. Walker, udført deres anden arkæologiske og antropologiske undersøgelse i Deir el-Banat ved den sydlige grænse af Fayûm-oasen. Potteskår indsamlet i hele området daterer sig fra 5. årh. e. Kr. til 7. årh. e. Kr.; med størsteparten koncentreret i den sene periode. Skeletmaterialet fra den sydlige nekropol (området indeles i en sydlig og en nordlig nekropol, samt "Klosteret") består af 157 kranier samt diverse andre knoglerester.

Dette materiale siger os at:

- gennemsnitsalderen var 25,1 år
- børnedødeligheden var 12,1 % – hvilket er meget lavt
- fordelingen mellem mænd og kvinder er hhv. 43,5% og 56,5%

Undersøgelser af kranierne viser:

- høj hyppighed af rodbetændelse i tænderne i meget ung alder
- dette medførte i mange tilfælde tandudfald og henfald af gummekæbeknoglerne (alveolar bones)

Undersøgelserne viste også, at beboerne i Deir el-Banat desuden led af:

- anæmi
- knoglevævsbetændelse
- andre tandlidelser

Disse forhold kan skyldes mangler i diæten – som bl.a. jod og jern; der-til almen slitage på tænderne som følge af grus i maden.

Næsten 100% viste tegn på osteoporosis – knogleskørhed – i alle aldre. Det kan skyldes mangle-

len på kalk og jod i vand og fødevarer.

Størsteparten af indbyggerne i Deir el-Banat har været beskæftiget med hårdt arbejde. De mest udviklede muskelgrupper er dem, der involverer at skulle løfte og bære tunge genstande foran sig; og muskelbefæstninger på de lange benknogler viser, at man har gået meget.

Nile Currents, *Kmt*, 15/2, 2004, s. 8.

Amenophis III's dødetempel

Under udgravninger i Amenophis III's dødetempel i Luxor Vest har ægteparret Stadelmann/Sourouzian genfundet en legemsstor kalcitstatue af en flodhest, der formodentlig har stået i et underjordisk vandfyldt kammer og måske har været en del af et tableau, der viste kongens kamp mod kaos – repræsenteret af flodhesten. Flodhesten blev først fundet i 70'erne og delvis udgravet. Siden mistede man "kontakten" med den. Den er det eneste kendte eksempel på en flodhest i legemsstørrelse.

Nile Currents, *Kmt*, 15/2, 2004, s. 9.

Nye spændende fund

Magasinet *Archaeology* har i sit 7-8/40 nummer korte omtaler af i hvert fald to meget interessante nyfund. Det første er et frontal-portræt af enten Tuthmosis III eller Hatshepsut på et pudsbeklædt bræt fundet i en Luxor-grav. Det er det første frontale portræt af en farao i to dimensioner. Det andet er angiveligt fundet af bakterien ansvarlig for den Sorte Død i fossilesic lopper i arbejderbyen i el-Amarna.

For the Record (Magazines/Journals), *Kmt* 15/3, 2004, s. 11.

(Jeg har endnu ikke haft mulighed for at tjekke dette nummer af *Archaeology*, men hvis det drejer sig om bakterien *Yersinia pestis*, er der på det senest opstået tvivl om denne bakteries ansvar for den Sorte Død. Den forårsager ganske vist pest, men tilsyneladende i ikke nær så katastrofal form som den Sorte Død; interesserede i pest og den Sorte Død kan med fordel læse Dick Harrison, *Stora Döden*, Stockholm 2000; den indeholder bl. a. et interessant kapitel om den Sorte Død i Ægypten 1348-50. *AL*)

Øvre Øvreægypten

I omegnen omkring el-Hosh, 30 km syd for Edfu, har man (D. Huyge og co.) foretaget udgravninger for at finde ud af mere om ophavs-mændene til de tusindvis af petroglyffer (helleristninger), der findes i området. Helleristningerne forekommer fortrinsvis på tre lokaliteter: Gebelet Jussef, Abu Tanqurah Bahri og Abu Tanqurah Qibli. I denne sæson koncentrerede man sig om de stærkt malede petroglyffer, der samtidig er de ældste. Det drejer sig om champignon-formede, rundede og geometriske former samt former, der minder om dyre- og menneskelignende figurer. I el-Hosh har det for første gang været muligt direkte at datere den afrikanske klippekunst, for accellerator-masse-spektometri og C-14 datering af organisk materiale fra farverne på klipperne tyder på, at klippekunsten fra el-Hosh er tidligere end det syvende årtusind f. Kr. Det er således den ældste kendte grafiske udfoldelse i Nildalen.

Desuden fandt man flere nye områder med petroglyffer af et mere arkaisk (dvs. nyere) tilsnit: I Gebelet Jussef er der udover geometriske figurer adskillige menneskelignende figurer; i Abu Tabqurah Bahri er der adskillige billeder af okser af "Franco-Cantabrisk, Lascaux*-agtig" stil – en stil der adskiller sig markant fra den "klassiske" prædynastiske ikonografi. Lignende ko-billeder er fundet i og omkring Gebel Silsila. Billederne kan pga. deres patinering dateres til sen Paleolithikum eller tidlig Neolithikum.

Udgravninger ved Gebelet Jussef gav bl. a. keramik fra prædynastisk tid til tidlig faraonisk tid – det seneste fra Anden Mellemtid. De ældste genstande er formentlig fra Badari eller Naqada I (3800-3650) – intet ældre.

For at sætte kronen på værket fandt man en intakt Naqada II-grav (3650-3300). Graven indeholdt skelettet af en kvinde liggende i fosterstilling på en sivmåtte og med ansigtet mod vest. Gravgaverne bestod bl. a. af to store rødpolerede krukker, et par små, lidt grove krukker samt en prægtig, dekoreret krukke med billeder af skibe, mennesker og fugle (flamingoer eller strudse). Arkæologerne håber på en stor uberørt Naqada-II gravplads i området.

Nile Currents, Kmt 15/3, 2004, s. 8-9.

* Efter Lascaux-hulen i Frankrig berømt for sine hulemalerier (*AL*)

Bahriya-oasen

Da tjekkerne undersøgte lokaliteten el-Heyz syd for Bahria-oasen, lokaliserede de under ledelse af M. Barta adskillige bosættelser, gravpladser, kunstvandings-netværk og marker. Desuden har prøveudgravninger vist tegn på præhistorisk aktivitet: acheulisk, palaeolithisk og neolithisk. Bl. a. fandt man en flintsmeds værksted. Blandt de

romerske efterladenskaber fandtes en vinpresse af kalksten og brændte tegl. Dertil et palads og endnu en vinpresse i el-Riz.

Nile Currents, Kmt, 15/3, 2004, s. 9.

Stjalne sager

Syv ushabti'er smuglet til Italien er nu returneret. En falkemumie er ligeledes blevet bragt tilbage til Ægypten. Mumien blev taget ud af Ægypten i begyndelsen af 1900-tallet og tilhører således fuldt lovligt Herr Meir, Hamburg. Han mente imidlertid, at den retteligen hører hjemme i Ægypten. Den vil nu indgå i udstillingen i Cairo-museet. En smuglerring er blevet forhørt og dømt. Ringen bestod bl.a. af ægyptiske politikere, politioberster, embedsmænd i antikvitets-tjenesten og udlændinge.

Nile Currents, Kmt, 15/2, 2004, s. 10.

Amarna-database

Barry Kemp og hans medarbejdere arbejder for tiden på at kortlægge alle fund fra el-Amarna og lægge dem ind i en fælles database. Det grundlæggende elektroniske kort skulle være klar omkring nytår, og derefter tilføjes alle fund, hvis herkomst er kendt. Når arbejdet er fuldent, vil man kunne klikke sig ind og se, hvor for eksempel alle fragmenter af statuer, keramik eller tekstiler er fundet.

Ved at følge skeletrester, der var blevet vasket ned gennem en wadi øst for el-Amarna, har Kemps hold i øvrigt fundet rester af seks gravpladser i ørkenen med knogler, soltørrede mursten og potteskår. I betragtning af, at omkring 40.000 mennesker boede i byen gennem dens 15-årige eksistens, har det længe været et mysterium, hvor det arbejdende folk var begravet. (*LM* fra BK-foredrag Cambridge oktober 2004).

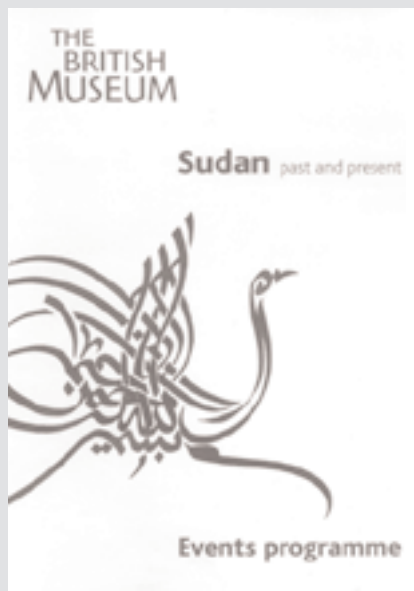
Nyt fra London

"Probably the best..."

hvilket refererer til en årelang reklame i engelske medier for et vist dansk ølmærke. Det var en særdeles flot udstilling, Ny Carlsberg Glyptotek havde fået arrangeret i The Royal Academy of Art i London, mens ombygningen i København foregår. Der var 25 ægyptiske genstande med. Anubis bød velkommen løftet omkring 1 meter fra gulvet, så at man så ham i en ny vinkel. Den berømte Seth-statue havde man nu mulighed for at se bagfra, og en enkelt blok fra Kaemrehus mastaba havde fået en belysning, der lod det meget flade relief komme til sin ret. Der var kendte kontrafejer med (bl. a. det sorte kongehovede, Amarna-prinsessen og træskulpturen af Merirahastef, der er en berejst herre nu) samt relieffer og bronzer, alt sat op i et meget dunkelt, gråblåt rum. Det var rart at se, at marmorbusten af Valdemar Schmidt, der var ansvarlig for anskaffelsen af de fleste af disse mesterværker, også havde fundet en plads. Udstillingen, som ledsagedes af et smukt katalog, sluttede 10. december.

Fokus på Sudan i British Museum

I forbindelse med britiske udgravninger i Sudan har V. W. Davies og D. Welsby fra British Museum sat en udstilling op med genstande fra The Sudan National Museum i Khartoum. Den spænder fra forhistorisk til kristen og islamisk tid og rummer genstande fra områder, som mange nok har hørt om, men som de færreste har mulighed for at besøge (Soleb, Sai, Sedeinga, Gebel Barkal, Kawa, Meroe). En stor del af udstillingen drejer sig om den faraoniske indflydelse, men der er naturligvis også lagt vægt på Sudans egen fortid, som for eksempel Kerma-kulturen. En supplerende

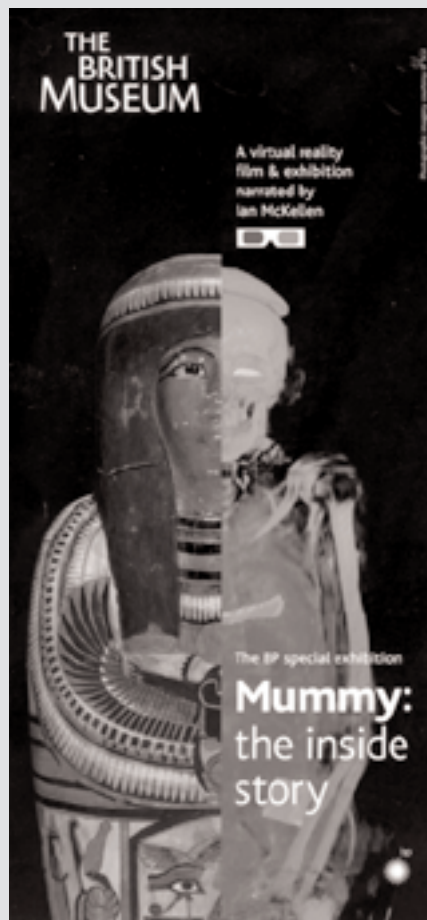

udstilling i det berømte Reading Room viser etnografiske genstande fra det sydlige og vestlige Sudan, bl. a. den for tiden så omtalte Darfur-provins. Begge udstillinger slutter 9. januar, mens en tredje udstilling om moderne sudanesiske kunst varer til 3. april. En gratis folder oplyser om, hvor i den permanente samling man kan se sudanesiske genstande, og der forefindes både et kortere og et længere katalog til udstillingen fra Khartoum, redigeret af Julie R. Anderson.

Udstillingen skal vises senere i Durham i 6 måneder, og der forhandles pt om andre lokaliteter.

The inside story

Som Jonas i hvalens bug kan man nu rejse inden i en af British Museums mumier. Her er moderne teknik, når den er bedst, både informerende og underholdende, og det trækker fulde huse. Først får man en stående diasfremvisning om projektet. Derpå følger filmen, baseret på CT-scanning og set gennem gammeldags papbriller, i en sal med bekvemme stole, og så går man ud og ser på selve Nesperennubs kiste. Filmen rummer i øvrigt en betagen-

de sekvens, hvor man som en fugl flyver hen over Karnak. Der forefindes i øvrigt et udvalg af faciliteter for handicappede (tekster i blindskrift og døvesprog m.m.). Showet foregår i salen oven over The Reading Room. Se endvidere www.thebritishmuseum.ac.uk/education/mummy og John Taylor, *Mummy, The inside story*, British Museum Publications 2004. Udstillingen fortsætter mindst til midt i marts 2005. (LM)

MUSEER

Cairo-Museet

Museet har fået ny direktør: Dr. Wafaa el-Saddik. Hun er den første kvinde, der bestrider denne post i museets 102-årige historie. Dr. Sad-

dik har en Ph.D fra Wiens Universitet med en afhandling om Giza i 26. dynasti. Hendes efterfølgende forskning behandler samme periode. Nile Currents, *Kmt*, 15/2, 2004, s. 7.

Bygningen får endvidere en ansigtsløftning indendøre: Adskillige genstande har fået ny placering, så at de er bedre belyst og generelt lettere at se; og vægge er blevet pudset og malet (!). Anden Mumiesal er planlagt til at åbne dette efterår, og der er planer om at genetablere museets prædynastiske samling. Under ledelse af Dr Zahi Hawass skal alle museets mumier registreres og katalogiseres (The Mummy Project). Desuden er en inventarliste over de mere end 90.000 genstande, der befinder sig i museets kældermagasiner, under vejs. Det må siges at være på tide, eftersom adskillige genstande, der formodes at befinde sig dér, længe ikke har været lokaliseret – formentlig fordi der er blevet flyttet rundt på dem, uden at det er blevet registreret. Og for tiden er al fotografering i museet forbudt.

Nile Currents, *Kmt* 15/3, 2004, s. 6.

Ny afdeling i Luxor-museet

Luxor-museet har nu åbnet den nye afdeling, der er helliget faraonerne som krigere.

Rundgangen i den nye tilbygning er integreret i den eksisterende samling, således at man stadig følger en harmonisk rute. Nogle ting har skiftet plads og andre er kommet til, bl. a. fra museet i Cairo. Kong Ahmose har fundet sit endelige hvilested i et rum, hvor man også ser hans mors gyldne fluer, Kamoses dolk og ikke mindst hans egen ornamentale økse. I rummet ved siden af ligger den formodede mumie af Ramses I, der længe befandt sig i en amerikansk samling

(se *Papyrus* 2003/2). I en anden sal står en ejendommelig alabastskulptur i lidt over naturlig størrelse af Sethy I, som har været udført i flere dele. Hænderne er bundet på med snore og fremstår sammen med benene grovere end resten af kroppen. Kronen og de indlagte øjne mangler, men overfladebehandlingen af stenen er superb. Det hele er meget pædagogisk og smukt sat op. Det er prisen også: LE55 koster billetten, men på mirakuløs vis er museet undsluppet det fotoforbud, der ellers huserer i landet. Museet er en rejse værd.

(*LM Luxor* november 2004).
Se også Nile Currents, *Kmt*, 15/2, 2004, s. 8-9.

Nye museer i Ægypten

Et museum viet udelukkende til ægyptisk medicin åbner inden længe i **Sakkakini-paladset** i Cairo. I udstillingen vil bl.a. indgå papyri, medicinske remedier og kirurgiske instrumenter spændende fra farao-nisk over koptisk til islamisk tid.

Et friluftsmuseum er nylig åbnet i **Tell Basta**. Museet indeholder 55 store stenmonumenter fra Avaris, Qantir, Tanis og Tell Basta, bl.a. statuer af Ramses II og IV, dertil en nylig fundet kolossal granitstatue af Ramses II's dronning, Meritamun.

I **el-Minya** er grundstenen blevet lagt til et nyt museum i samarbejde med Hildesheim. Sheikh Saudi Bin Mohammed Ali Thani (Qatars Nationale Råd for Kunst og Kultur) har doneret 80 Amarna-antikviteter fra sin private samling til det nye museum.

For the Record, *Kmt* 15/2, 2004, s. 15.

Generelt om gamle og nye museer i Ægypten – og især om den nye Luxor-fløj med flotte fotografier – se: Zahi Hawass, *Luxor Addition Heralds a New Era for Museums in Egypt*, *Kmt* 15/3, 2004, s. 20-32

Interessante netadresser

www.mcdonald.cam.ac.uk/Projects/Amarna/home.htm

– model af byen og løbende Amarna-forskning

www.touregypt.net/recipes/

– Opskrifter og anden viden om ægyptisk mad

Ny Tutankhamonudstilling i USA

Den ene Tutankhamon-udstilling er knap hjemme fra Basel, førend den anden skal afsted. "**Tutankhamun**

and the Golden Age of the Pharaohs" åbner i Los Angeles County Museum of Art, også kaldet LACMA, til juni. Der har ellers været en vis utilbøjelighed til at lade den unge konges gravudstyr tage til udlandet igen, men der er penge i det, idet Ægypten forlanger et garanteret overskud på 10 millioner dollars hvert sted, udstillingen vises. Metropolitan Museum i New York har sagt nej tak, da billetprisen ville blive 25 dollars, og Museum of Fine Arts i Boston har også betænket sig. Udstillingen fortsætter til Chicago og Fort Lauderdale i Florida.

(*LM* fra *The Independent* 3.12.04).

UDSTILLINGER

British Museum

9.9.04 – 9.1.05

"Kingdoms of the Nile"

En udstilling med genstande lånt fra museet i Khartoum

2.7.04 – 27.3.05

"The Virtual Mummy"

Museum van Oudheden, Leiden

15.10.04 – 04.9.05

"Trail of the Mummy"

Undersøg selv museernes hjemmesider for bekræftelse af disse datoer.